

128-213

צבי הרמן

העליה ב'

ההעפלה או העליה ב' (העליה הבלתי חוקית) לא התחילה עם הספינה „וולוס“, כפי שרגילים לציין בספרי ההיסטוריה ובספרי הוכרונות, שאחרים מביין מנהלי המוסד לעליה ב' והעובדים בו פירסמו ב-10-15 השנים האחרונות. לא נוצר יש מאין. הלחץ לעליה, ההכרח בעליה, הרעיונות הראשונים והכלים הרא- שונים לביצוע ההעפלה לא נולדו עם כינון המוסד לעליה ב'. הם היו קיימים גם לפני כן. לא תמיד היו קיימים דקויות-האבחנה והבדלי-המובן בין המושגים עליה והעפלה. עליה לארץ ישראל ציינה בדורות האחרונים מעשה חוקי; כניסה לארץ בדרך חוקית, מתוך הסכמת השלטונות; ואילו העפלה לארץ ישראל ציינה עליה שלא ברשותה ובהסכמתה של הממשלה הבריטית, עליה בלתי ליגלית.

בתולדות-פזורים הארוכות של עם ישראל היו תמיד מעפילים חוקיים ובלתי חוקיים. מאז יצא ישראל לגלות לא נותקה שלשלת ההעפלה. תמיד נמצאו יהודים נועזים, לחמים, חולמים ויראים, שקיבלו על עצמם את כל הסבל ונכונו לכל התלאות על מנת לבוא לארץ-ישראל, לחונן את עפרה ולמות בה. „מסעות ארץ-ישראל“ בכל הדורות זרמו בכל הדרכים והם תופסים מקום גככד בהיסטוריה היהודית ובספרות העברית. לא כאן המקום לעמוד על התופעה ההיסטורית הזאת אף על פי שבסיפורי המסעות ובתיאורי העליות האלה מקופלים ספורי כמיהה ותיאורי גבורה ראויים לציין.

העליה היהודית בימי הבייליים, בשנות 1881-1883, היתה עליה בלתי חוקית. אליעזר בן-יהודה, ה„משוגע“ שהולל את גס תחיית השפה העברית, מספר על מכתב של הפחה (מושל) של ארץ-ישראל משנת 1883 אל החכם באשי (מזעין ראש הקהילה) של קהילת היהודים בירושלים. בין היתר כותב הפחה: „...חוקי מלכותנו הם לעזרת הנכרים הנתונים להמסחר בארצות טורקיה בחירות, אך העזר הזה הוא רק במקומות המסחר ולא במקומות אשר לא למסחר נכוננו והנה פלסטינה אינה למסחר...“. כלומר, כל עליית הבייליים היתה עליה בלתי חוקית. ועוד מוסיף הפחה, שהיהודים (החיים בארץ) שלביתם באים יהודים חדשים אלה,

השמועה התפשטה מהר וחרדה מילאה את לבנו. בספטמבר 1952 עוד לא ידעתי על גורלם המר של גדולי התרבות היהודיים, אבל בעתונים פרסמו כל יום „פיליטון“ שבו הטיפוס השלילי היה כמעט תמיד יהודי; ואם לפי שם המשפחה לא ניתן היה להבין בנקל שהוא יהודי, הוסיפו את שמו, את שם אביו או אמו, שלא יהיה חס וחלילה. כל ספק במוצאו. עלינו לדעת שבתנאי ברה"מ, מאמד כזה בעתון חורף, במרבית המקרים, את דינו של האיש עליו דובר במאמר, ה. א. מפטרים אותו מהעבודה ולעתים גם תובעים אותו למשפט.

סיפורתי בקצרה על התקופה הזאת (על גורל היהודים בתקופת סטאלין אחרי מלחמת העולם השנייה כבד מצויים מחקרים ופרסומים מפורטים) מפני שכבר למחרת בקודי אצל רופא-השיניים טרומפלדורר הבינותי שנהגתי בפזיזות ובחוסר זהירות. האשה הזאת לא יכלה הרי בגסיבות הקיימות לתת אמון באיש זר שמתחיל תיכף לדבר על קרובים. אילו הייתי לפחות מבקר את הבית פעמים אחדות כפציינט ייתכן והייתי מצליח יותר.

במשך חודש שהייתי בבית-ההבראה בפיאטיגורסק נהגתי בכל יום לשלוח מכתב למשפחתי בריגה. פעם קבלתי מברק מריגה: „מכתבך קבלנו, אל תתרגש“. לא הבנתי את תכנו והתחלתי לנחש את פירושו של המברק. למחרת — עוד מברק: „מודאגים מאוד על שאין מכתבים. הודע מה קרה“. קראתי את המברק, חזרתי וקראתי, לא הבנתי. אם אתמול קבלו מכתב, מדוע היום הם מודאגים? החלטתי להתקשר בטלפון. הסכמתי לשיחה לילית, כי ביום הקווים היו עמוסים מאוד. קבלתי רשיון ונשארתי בערב במשרד לחכות לצלצול. המנהל עוד עבד בחדרו (בימי סטאלין היה מקובל לעבוד במשרדים עד מאוחר בערב). בערך ב-10 יצא המנהל מחדרו — היה זה יהודי בשנות העמידה, איש בעל תופעה. הוא נתן לי שלום, שאל למעשי במשרד ואחרי כן התישב מולי ופתח בשיחה. התעניין מאין אני בא וכך. ספרתי לו על תולדותי חיי ושוזרתי בספורי דברים על התנוך היהודי שקבלתי, על השפה והתרבות העברית. הוא ישב והקשיב בעיניים פקוחות לרווחה. פחדתי שיפסיק אותי, אך הוא שתק והקשיב. לבסוף כאילו הפליט: „אתה מרגיש את עצמך כיהודי ולפחות הנך יודע למה אתה סובל, אכל מדוע אני סובל, לכל הרוחות?“ הוא קם, לא אמר שלום ויצא את החדר. שיחת הטלפון הגיעה ואז נתברר שמכתבי נתעכבו במשך יומיים ולא הגיעו הביתה ואז הבריקה אשתי על דאגתה; למחרת קבלה כמה מכתבים ושלחה מברק שני לבל אתרגש, כי הכל בסדר. באשמת הדואר קבלתי בתחילה את המברק השני וכעבור יום — את המברק הראשון.

למחרת סיפרה לי פקידה יהודיה מהמשרד בסודי סודות שהמנהל הוא פרופסור שעבד שנים רבות כרקטור במכון לרפואה בסטלינגרד (עכשיו וולגוגרד) (Volgograd). בראשית 1952 האשימו אותו בחוסר הערכה מספקת ליתרונה ותפקידה המקדם של הרפואה הסובייטית (קרי הרוסית) ובהתרפוסות לפני המדע הקפיטליסטי. זימנו אסיפת הסגל האקדמי בהשתתפות נציגי המפלגה הקומו- ניסטית ופרופסורים ומרצים קמו האחד אחרי השני, כולם אנשים שהיו כפופים לו, השמיצו אותו, העלילו עליו, האשימו אותו בעבירות שלא היו ולא נבראו. והוא, כנהוג בימים הקודרים ההם, טפל שקר על עצמו, הודה בפומבי בחטאים שלא חטא והבטיח באופן חגיגי שיתקן את כל שגיאותיו, אם המפלגה חיתן לו הזדמנות ואפשרות לכך. אפשרות כזאת לא ניתנה לו. אך בהתחשב בעובדה שהיא היתה רשומה ונכונה עמו החדר: המורה וההיסטוריה ישלחו אותו לזואל

ולפעמים אף יותר מזה. הסיכון הצרה היה נעוץ באגידת הורות ובסירות שלא היו יהודיות. רבי החובלים לקחו על סיפון אניותיהם עולים בלתי חוקיים תמורת כסף. ה"שייטים" הערביים שטו בסירותיהם ל"שילים" תמורת כסף. סכנת ההלשנה היתה מוחשית מאד. מפעל העליה והברחת הנשק זכו לסיוע רב של הפקדות היהודית בנמל ואף של אנשי המשטרה היהודיים. לאחר היסוסים ראשונים, הם שיתפו פעולה בהתלהבות ובנאמנות. הם מסרו באופן מתמיד ידיעות על יציאת "הכלבים" — כליגי לסירות המשטרה — לסיור ולבילוש. כאשר הושמע באוני פועל יהודי בנמל פסוק קצר: "הערב אל תצאו — מחר תצאו" משמעותו היתה ברורה. אולם, פעולה כזאת אי אפשר היה להסתיר לתקופה ממושכת. העובדים הערביים הבינו חיש מהר מה מעשיהם וכוננותיהם של היהודים. הפרעות ומאורי רעות הדמים התחוללו תמיד מתוך מגמה לבטל את העליה על כל צורותיה וכדי למנוע הברחת נשק.

ההולנדי המעופף. אגדה מתקופת הבראשית של ההתישבות ההולנדית באפריקה הדרומית. למעשה הוא איננו מתעופף. הוא שט. ואין דר דקן, רב חובלה של אניה הולנדית, חרף וגידף את השם. הוא בא על עונשו: אניתו שטה, שטה מסתובבת ללא הרף, אך לחוף היא איננה מגיעה. היא איננה יכולה להיכנס לשום נמל; אנית-מפרשים, ש"מתעופפת" בימים, מדי פעם היא מופיעה פתאום בפני יורדיים שמפליגים בימים, או בפני אנשי התצפית בחופים. וזה סימן לאסון תעומד להתרחש. כשם שהיא מופיעה — כך היא נעלמת במסתרי האופק המימי. אנית רפאים, "אנית-פנטום" — שאיננה מגיעה לחוף מבטחים.

האגדה עשתה את סיבובי האגדה הרגילים, עד שריכרד ווגנר (Richard Wagner) נטל אותה כדי שתשמש בסיס לדרמה מוסיקלית גברית-כהה-טרגית על גורל אדם מקולל. בנוסח ווגנר רק קרבן-חיים של בתולה אוהבת יכול לגאול את רבי-החובל מקללתו. פעם בשבע שנים מתירים לו לעלות לחוף ולנסות למצוא את הגואלת. ומאז שווגנר חיבר את ההמליל ואת המוסיקה — "ההולנדי המעופף" ו"אנית-הפנטום" שלו הפכו למושגים שגורים בכל לשונות תבל. בסתיו 1934 פרסמה כל עתונות אירופה ידיעות בלתי פוסקות, פטיות-אפלות-עגומות, על "אנית-פנטום" ששטה במימי הים התיכון מבלי שיימצא נמל שיפתח שעריו בפניה; מבלי שיימצא חוף בו נוסעיה ימצאו מרגוע, חום אנושי ומזון; מבלי שתימצא איוו ממשלה-בתולה לא אוהבת כל אם אנושית-מרחמת, שנכונה לגאול אותה. שום קרבן-חיים לא צריך היה להקריב... שם האניה: "וולוס". על סיפונה כ-330 צעירות וצעירים, שחשו בקרקע הנוערת באירופה החלטיטו לנסות לשנות את גודלם הצפוי על-ידי פריצת שערי ארץ-ישראל. זאת לא היתה הפלגתה הראשונה של ה"וולוס". בקיץ 1934 היא הגיעה בפעם הראשונה לחופי ארץ-ישראל. אנשי ההגנה הצליחו להוריד את 350 העולים הבלתי ליגליים שעל סיפונה לחוף מבטחים.

בנובמבר 1933 פרסמה הממשלה המנדטורית הודעה ובה נאמר בין היתר: "כל אדם שיימצא נכנס לארץ זו על הגבול — יגורש יחד עם בני משפחתו... פעולות דומות לאלו יינקטו כלפי כל אלה שנכנסו לארץ בתורת תיירים ונשארו בה ללא רשיון... בקבעו את מספר רשיונות העליה (שדיל) הנוכחי... תתחשב הנציב העליון במספר המשוער של אנשים שנכנסו או התישבו באורח

ואת הממשלה לא יודיעו — ונשאו עונם במשפט... הפחה לא ידע שהיהודים משננים בתפילותיהם שלוש פעמים ביום את הפסוק, ולמלשינים אל תהי תקווה". לאזני הטורקים גונבה היריעה, שהיהודים באים לארץ הקודש, ובמיחד לירושלים, כדי לבנות מחדש את מלכותם הקדומה... בעקבות תצווים האלה ב-1883 בא צו נוסף על פיו אסור היהודים לקנות אדמות בארץ ישראל. שוטרים ערבים וטורקים היכו באלות ובשוטים את היהודים שבאו באניות. הם גרשו אותם בחזרה לאניות. אם היתה אניה שסירבה לקבלם בחזרה, הם נכלאו בבית-סוהר. במצב זה — געשו נסיונות להביא עולים מפורט סעיד לטנטורה ולקיסריה. לפעמים ארכו להם שוטרים וכל מי שנתפס — גורש.

בחקופת השלטון הבריטי ההיסטורית רק הורה על עצמה. לא היתה זו היסטוריה חדשה. השיטות, בהן נקטה ממשלת המנדט אף הן לא היו חדשות. היה זה היקוי מדויק ובלתי מקורי בל עיקר. ב-1920 החליט סיר הרברט סמואל, הנציב העליון הראשון של פלשתינה-א"י, בהסכמת הממשלה המרכזית בלונדון — להגביל את עליית היהודים לארץ ישראל. לאחר 2000 שנות גלות — כמה תקוות משיחיות תלו יהודים ב"נציב יהודה" ראשון זה! אולם גורלן — כגורל כל התקוות המשיחיות. הנימוקים להגבלת העליה? הטורקים אמרו: רק סותרים למסחר. האנגלים: היהודים מביאים קומוניסטים... הסיבה העיקרית היתה: הכניעה ללחץ הערבים. טבעי, אף כי "נציב יהודה" לא רצה להודות בנימוק זה. עוד בקיץ 1920 גרשו שלטונות המנדט אניות, שהובילו חלוצים על סיפונם, "ספינות הצללים" לא התחילו, אפוא, לשוט במימי הים התיכון בימי האימים של היטלר, אלא שנים רבות לפני כן.

במשלחת פועלים, שהופיעה בפני נחום סוקולוב שבא לבקר בארץ ישראל ב-1921, אמר ברל רפפורט, אשר אז היה כבר "ותיק" בארץ: "...רק שבעה חדשים אני בארץ. עברתי את כל מדורי העליה וידוע אני כל טעמיה. רק אחמול קבלתי מכתב מקישנב. אלפים ממתינים שם לעליה. והם כותבים: אם אתם תשבו בחיבוק ידיים ולא תעשו דבר להעלותנו אליכם — דעו, אנו נמות ברעב. גם בקושטא נמצאים 2.000 איש ותהסתדרות הציונית אינה נענית להם בעזרה; היהדות האוקראינית מתבוססת בדמיה ואנו איננו עושים כלום להצלתה, אין זולתנו לגאול, לא מורשה ציוני זה ולא אחר. אני בא מחיפה — נשלחתי ממועצת הפועלים המייצגת 1.000 איש שבחרו בה. גם היום צריכה להיות הפגנה, ואנו יחידים ובודדים. דרישתנו, זעקת נפשם היא — לפתוח השערים לעליה ודחבה...". התארגנות לעליה ב' — או כביטוי של ברל כנצלסון, "סידור עליה אחרת" — התחילה ב-1920. השערים לעליה אף פעם לא נפתחו לדווחה על ידי שלטונות המנדט. היהודים השכילו למצוא פששים וסדקים — דרכם הסתננו לארץ ישראל. אניות הגיעו לחיפה והביאו עולים לגלים. אולם, כל אניה הביאה על סיפונה גם 30-50 עולים בלתי לגלים. האניות עגנו במפרץ חיפה בים הפתוח. סירות הנמל הביאו את העולים לביקורת האנגלים במשך היום. אותן הסירות ולפעמים גם סירות אחרות, הורידו באישון לילה את העולים הסמויים לחוף.

עם גידול מימדי העליה נעשתה הפעולה גם לאור היום. סירות, "מטיילים" יצאו לים, קלטו בתוכן את העולים מן האניות והמשיכו בטיולם עד חוף, "שמן" ושם העלו אותם על החוף. בעזרת אנשי ההגנה של חיפה התפורו העולים בעיר ובישובים. הברחת העולים השתלבה בהברחת נשק. לגבי הקבוצה, שעסקה ב"עבודות" אלה, זה היה פן אחר, גילוי אחר, של הרעיון החלוצי.

הגבלות העליה יצרו מתח בלתי נסבל, בעיקר בקרב הנוער היהודי באירופה. הנוער חש בתחושתו הטבעית מה שהדור המבוגר סידב להבין בתבונתו. אין עתיד, אין תקווה ליהודים באירופה. בתנועות הנוער החלוציות ההתפרצות לעליה היתה ממש „מפוצצת“. מכסות העליה, שהממשלה הבריטית העניקה בדוב „נדיבותה“, לא יכלו לספק את הדרישות. היו אלה בבחינת פירוורים דלים וחררים, שנשרו מעל שולחנות נדיבים באטיות מייאשת ומתישה. לפי חישובים שנעשו בתנועות הנוער — חבר או חברה יכלו להישאר עד 20 שנה בהכשרה, אילו חיבו בתור לקבלת רשיון העליה של הממשלה הבריטית. והדבר גרד אחריו התיצויות קדחתנית. עליה בלתי חוקית היתה קיימת כל השנים, ועתה הגיע הזמן לצקת לה דפוסים ארגוניים נרחבים ונועזים יותר. כמעט באופן מקביל התחילו פעולות ההגנה ותנועות הנוער החלוציות, שבמרותה של ההסתדרות הציונית, התנועה הדיביזיוניסטית מיסודו של זאב ז'בוטינסקי. שתי האגידות הראשונות — ה„וולוס“ של ההגנה וה„אוביון“ של תנועת בית”ר הדיביזיוניסטית — הגיעו לחופי ארץ-ישראל בהפרש של שבועיים. על סיפון ה„אוביון“ 117 עולים. כ-100 הצליחו לעלות ואילו 17 באסרו.

ההגנה ובראשה אליהו גולומב, יזמה את פעולת ההתארגנות היתה כל כולה אחראית לה. ההגנה עמדה תחת מרותה של ההסתדרות הציונית. בנושא ארגון העליה נטלה בידיה את היוזמה ופעלה ללא הסכמת המוסדות הלאומיים. יש לשער; שהמוסדות לא ידעו על הפעולה. על כל פנים לא ידעו עליה בתחילה. רק ברכתו הנלהבת של בדל כצנלסון ליוותה את המארגנים ואת מעשיהם. אליהו גולומב קרא לביתו שלושה חברים — בנייהם את דב־חובל זאב הים — והטיל עליהם תפקיד: „...עליכם לעבור את החוף מתל־אביב עד חיפה ולסמן מקומות המתאימים ביותר להורדת עולים. המקום צריך להיות מתאים מבחינה ימית, כך שהאניה תוכל לקרב לחוף. על החוף להיות תולי, בלי סלעים, כדי שלא לסכן את הסירות בעת עליית האנשים לחוף. ועד שני דברים עליכם לזכור: המקום צריך להיות, עד כמה שאפשר קרוב לישובים עבריים ומרוחק ממושבים ערביים...“. כך מספר דב־חובל זאב הים והוא מוסיף: „...הליכה כזאת כרוכה בסכנות רבות, כי ישובים עבריים בחוף כמעט שלא היו... המקום המתאים ביותר להורדת המעפילים הוא ליד כפר ויתקין...“ (ר"ח זאב הים: ספיונות מספרות, ע' 82-83).

מקום מתאים להורדת עולים לא סגי בו. יש להשיג אניה, שתביא את העולים. צריך לבנות ארגון שיבחר בעולים, שידאג לגםיעתם עד הגמל בו עוגנת האניה ויעלה אותם על סיפונה. כל הפעולות האלה צריכות להתבצע בסודיות מירבית. אסור שיוודע דבר לבריטים ולסוכניהם. אין זו משימה קלה. אליהו גולומב וברל כצנלסון הטילו אותה על חברי משק „עיינות“ — יוסף ברפל. בארגון העולים הוא נעזר בעיקר ביהודה ברגינסקי, חבר „גבעת השלושה“. יולק — כפי שכינהו חבריו וידידיו — היה השליח המרכזי של „החלוץ“ בפולין בתקופה הנזכרת. האחראי לאניה בעת הפלגתה היה כתריאל יפה. הוא אחד ההנחכים הראשונים של „הפועל הימי“. יוסף ברפל היה הותיק שבחבורה. אודיסאי, שנתחנך על ברכי התרבות הרוסית והיהודית. בשנה השניה של המהפכה הרוסית הצליח לעבור את הגבול ולהגיע לבסדביה. אחרי עלייתו נמנה עם המייסדים של קבוצת „עיינות“. היה בו מתכונותיו של האיכר: דיבורו שקט, קצר, הודר

ביוסף ברפל. הוהירות היא חכמת חיים; היא מגן בפני הפתעות בלתי נעימות. וקוד רוח מפליא. במצבים הקשים והסוערים ביותר — היה דיבורו קולח בנחת ולא ניכרה בו כל התרגשות. אפשר לחשוב, שתכונות נפשיות בסיסיות אלה עומדות בסתידה מוחלטת הן להתלהבות והן ליצר ההרפתקנות שמפעל מסוג העליה ב' טובע מן העוסקים בו. אך היתה בו התלהבות ונכונות לסיכונים ולהרפתקאות. אולם ההתלהבות, ההרפתקה וההימור היו מופיעים אצלו כחשבונות שקטים ומחושבים. ועל כל אלה אמונות היסוד הציוניות-היהודיות עמוקות-השרשים, המתמידות והבלתי מעורערות. מאז הפלגת ה„וולוס“ ועד הקמת מדינת ישראל הקדישו רבים וטובים את כשרונם, מרצם ואף את חייהם למפעל ההעפלה. רבים רשמו דפי גבורה, תושיה ונאמנות ראויים לציון ולתהילה. רבים הפכו לדוגמא של נחשונות והעוה; של עקשנות וכוח עמידה במפעל גדול זה. אם אינני מציין אותם ואת מעלליהם — לא מתוך שכחה וחסר הערכה אני עושה זאת. פשוט, קצר המצע. מסופקני אם מסגרת של ספר עב־כרס היתה מספקת לכך.

ההצלחה האירה פנים למסעה הראשון של ה„וולוס“ ולא נתגלו בה קשיים מיוחדים, אף על פי שהקשר וארגון ההורדה בחוף חדרו לא במעט. חסר היה הנסיון. שמחת העשייה וההצלחה גאו בלבות המארגנים והתלהטה ההכרה שאכן נפרצה הדרך לעליה. אך היתה זו שמחה מוקדמת מדי. ההפלגה השניה של ה„וולוס“ היתה כשלון מוחלט. הבריטים ידעו על ההתארגנות והם עקבו באופן מתמיד אחרי תנועות האניה. בהתקרבה לחופי הארץ — נחסמה דרכה של ה„וולוס“. לילה לילה הגיחה ה„וולוס“ מן האפלה תוך נסיון עיקש להתקרב לחוף ולהוריד את הנוסעים. לשווא. „כלבי“ השמירה של המשטרה הפלשתינאית היו ערים. לאחר נסיונות נשנים וחוזרים — פנתה האניה עורף והפליגה במימי הים התיכון. שבועות על שבועות שוטטה והתדפקה על פתחי נמלים. שום נמל לא רצה לקבלה. נוסעיה — מזוי רעב, צמאי מים ולחמיר-רשף ולבד זאת — במצב בדיאות מדאיג. „אנית הפנטום“ לא המיטה קשיחותם של השלטונות הבריטיים.

ומה עם המוסדות הציוניים ומוסדות הישוב? הן אפשר היה לגאול את המשוטטים בים על-ידי מתן רשיונות עליה! ב־1934 היתה ההנהגה הציונית בדעה אחרת: גם ד"ר חיים ווייצמן וגם דוד בן-גוריון התנגדו להקצאת רשיונות עליה למפעלי „וולוס“. ה„הגנה“ ואיתה כמה בחורים ארגנו העפלה פרטיזנית? עליהם האחריות. מובן שהיו גם נימוקים יותר כבדים מאשר הנימוק הקטנוני של יוקרה. הסוכנות היהודית לא רצתה ליצור תקדים, שיקל על השלטון הבריטי. „אנית פנטום“ היותה לחץ ציבורי-פוליטי על ממשלת בריטניה. היא היתה רגישה לדעת הקהל העולמית ולדעת הקהל בביתה היא. בסיכומו של דבר — העולם הנאור יצא ירי חובתו על ידי פירסום סנסציה. לא בשמעה זעקה פולחת לבבות ומעוררת תנועת מחאה מוסרית. מבחינה זו — העולם החרשי, הממשלה הבריטית לא וויתרה. „ההולנדים המעופפים“ שטו בים בתנאים איזמים וללא הפוגות. לבסוף נכמרו דחמיה של הממשלה... הפולנית. איוו מהתלה מרה, שדווקא ממשלה אנטישמית זו החליטה לעשות מחווה אנושית והידשתה לבוסעי „וולוס“ ולהיכנס לתחומיה ולהשתכן במחנה. שהעמידה לרשותם. לאחר מכן עלו טיפין

כשלו הנהפלה השנייה של ה"וולוס" — שלוש מסקנות בצדה: א. אי אפשר לארגן עליה בלתי חוקית במימדים נרחבים בלי הסכמתה, עזרתה הכספית וגיבויה הפוליטי-המוסרי של תנהגת התנועה הציונית ושל הישוב. הנהגה זו עדיין השתעשעה בתקווה ששיתוף הפעולה עם הממשלה הבריטית יביא בסופו של דבר פתרון הן לבעיית העליה והמצוקה היהודית והן להקמת "הבית הלאומי היתירי" בארץ-ישראל. ב. ארגון מדוקדק וקפדן הוא תנאי בלי-יעבור. מכשירי הקשר של הספינה ושל החוף צריכים להיות חדישים ויעילים; ההורדה בחופים מסודית ומתואמת. ג. סודיות. אמנם הבריטים יכולים לגלות אנית, שמתקדבות לחופי ארץ-ישראל, אבל התארגנות בחוף-לארץ צריכה להישאר עלומה. דק כך אפשר להכביד במידה מסוימת על גילוי הספינות.

ה"וולוס" על הצלחותיה וכשלונה העמוק — שימשה בית ספר יסודי טוב לארגון עליה ב'. תווכח בקרב הנהגת הציונית, אשר הושפע מכשלו הנהפלה השנייה של ה"וולוס", גרם לדיחוי התארגנות הגדולה לעליה בלתי חוקית. ברם, גסיונות העליה לא פסקו. בארץ-ישראל השתוללו מאורעות הרמים של 1936-1939. באירופה — קם היטלר, יהודים התדפקו על שערי ארץ-ישראל. תפושי תקווה אחרונה וגדחפי-יאוש יצאו בדרכים לא דרכים כדי להציל מצפוני היטלר ולהגיע לארץ-ישראל.

ממשלת המנדט הגביה את השמידה. מנעולי ההוק רצו לנעול גם את שער החיים של אלה, אשר כבר הצליחו להסתגן אל תוך ארץ-ישראל. בינואר 1936 פירסמה ממשלת המנדט את תוספת התיקונים, הידועה לשמצה, לחוק העליה: "...כל המסייע לכל אדם והוא יודע שיש לו סיבה מספקת להאמין כי אותו אדם עשה בניגוד לפקדה זו (כלומר נכנס לארץ בלי רשיון עליה), יהא צפוי לקנס של לא יותר ממאתיים לא"י או למאסר של לא יותר משנה אחת או לשני העונשים כאחד..." השלטונות הבריטיים כבדו הספיקו ללמוד מנסיונם, שהיהודים לא הפכו למלשינים ובתוספת זאת לחוק הם התכוונו לבודד את "העולים הבלתי חוקיים", להטיל מורא בלב הישוב היהודי ובדרך זו למנוע מהם אפשרות של עבודה ופרנסה. עליהם להיות מחוסרי לחם ומנוודים מן החברה. יש למנוע מהם כל אפשרות סיוע. חוקים דרקוניים! הם לא הועילו. ייאמר לשבח של הישוב העברי של השנים הללו. שמלשינים לא נמצאו בקרב ועבודה ולחם לא נכרתו מפיהם של העולים.

אף על פי" המוסדות הלאומיים לא אורו עזו לפעולות עליה נרחבת. התנועה הריביוניסטית נחלצה למשימה זו, על אמצעייה הדלים וכוחותיה המוגבלים. מ-1935 ועד תחילת 1938 אורגנה העליה ב' על ידי הריביוניסטים. נתארגנו גם בודדים או קבוצות פרטיות לחוצי-מצוקה ודחוקי-יאוש. אליהם נתלווה גם הרצון של ספסדים להרוויח בענייני הגידה. הן בכל העתים ובכל הרורות נמצאו עיטי-ממון ובעלי עסקים פרטיים שהיאוש והוסד-התקווה שימשו להם טרף נוח ורצוי לעשיית כסף. הריביוניסטים עשו מלאכתם בפומבי. הפרסום היה מכון ושימש כביטוי למטרות פוליטיות מוצהרות ואמצעי למלחמה פוליטית גלויה. לפני צאת שירות העולים נתקיימו מסיבות עתונאים. העתונות האירופית נשאה את הידיעות באותיות קידוש לבנה: אירגונים יהודיים הצליחו להיכנס בצהרי יום לארץ-ישראל. תגובת המשטרה לא איחרה לבוא. אף הצי המלכותי בא לסייע בידיה, "צבא העולים" שיצא לקול תרועות חוצצדות לכבוש את הארץ — לא הצליח במשימתו.

השפעה מדרבנת על חוגי ההסתדרות הציונית. אף על פי שעדיין לא היה קיים גיבוי פוליטי וכספי דשמי, נחלצו ההגנה והתנועות החלוציות לנסיון מחודש של ארגון עליה ב'. תנועות הנוער הקשורות בקבוץ המאוחד היו נושאי הדגל העיקריים. ספינה קטנה ושמה "פוסידון" תורה אל החוף, כאשר על סיפונה 65 חלוצים. המבצע הצליח. התיאום היה פחות או יותר טוב. המארגנים העיקריים היו: זאב (דני) שינר מאיילת השחר ורוד (דוידקה) נמרי מאשדות יעקב. דני עסק בפעולות הרכש ובהבאת החלוצים לאניה. דוידקה היה אחראי להורדה על החוף. הנהגת הציונית טרם נשתכנעה, שהגיעה השעה לפעולת התארגנות נרחבת. ב-1935 עלו לארץ 40,000 עולים; ב-1936 — 62,000. מנהיגי הישוב והתנועה לא רצו להסתכסך עם השלטון הבריטי כל עוד מספר העולים היה פחות או יותר מניח את הדעת. ב-1937 עלו רק 10,500 יהודים. ממשלת המנדט ניכתה ממספר הרשיונות את מספר העולים הבלתי ליגליים, שלפי השערתה "התפלחו" לארץ.

הזמנים נשחזרו. ענבלי העתיד היהודי באירופה נתענבלו כצלילים חדים צודמים-פולחים — מעוררי בהלה. היטלר סיפח את אוסטריה לגרמניה. יהודים התחילו ארוים תפציהם ומנסים להימלט. הידיעות על קדבות עליה — גופות, שגלי הים התכון גרפרי-פלטו לחופי ארץ-ישראל — היו שכוחות. כל יריעה הרימה תרומה נוספת להחמוטות האיומן בכוננותיה הטובות וההומניות של בריטניה הגדולה. בתמעטה האמונה באפשרות לשיתוף פעולה מדיני עמה. במהרה נגזרה כליל. השלטון המנדטורי הידק היטב את החגורה סביב הישוב ומטוחתו. היטלר צעד את צעדי הראשונים לקראת "הפתרון הסופי" של בעיית היהודים. הפיתרון: השמדה. 8 בנובמבר 1938, "ליל הבדולח" בגרמניה הנאצית ובאוסטריה. דוד גדינשפן, יהודי צעיר, ירה בפון ראט, יועץ השגרירות הגרמנית בפאריס. כתגובה — אדגנו הנאצים פוגרום ביהודים. פוגרום נרחב, יסודי ושיטתי ביותר, מאורגן כדבעי ובקפדנות האופיינית להם. נעשו שמות בכל בתי הכנסת ותבנינים הציבוריים היהודיים בכל רחבי גרמניה ואוסטריה. לשונות אש אכלו את הבנינים. החורבן היה מושלם. אלפים רבים נהרגו. אלפים רבים נעלמו במחנות-דיכוי ועקבותיהם לא נודעו יותר.

העולם ה"נאורי" הוכה בתדהמת, אך שום דבר מלבד תדהמה. פרעות, ליל הבדולח" גילו ליהודים באירופה ולישוב העברי בארץ-ישראל את הכוונות האמיתיות של היטלר. לא רדיפות; לא הגבלות חוקיות-גועיות; לא נישול והשפלות כבוד-האדם; לא עינויים — בי אם השמדה פיזית של היהודים ועקירתם מן השורש. גם קודם לכן לא הסתיר היטלר את כוונותיו האמיתיות. כמו תמיד בהיסטוריה — לכוונות אין מתייחסים בדצינות הראויה. יהודים תמיד אומרים לעצמם: "איך שהוא נסתדר". וניסו להסתדר. "ליל הבדולח" זיעזע את הישוב העברי עד שרשי הנפש; הוא חולל מהפכה במחשבתם של מנהיגי הישוב. אלה, שבתחילה היססו ושקלו האם הגיעה השעה להחריף את היחסים עם בריטניה הגדולה, שינו את עמדתם ואת מחשבתם הפוליטית. ביניהם גם דוד בן גוריון. בן גוריון אף פעם לא התנגד בצורה נחרצת לעליה הבלתי חוקית, אולם גם לא חמך בה. מעתה הכל שונה. העליה הבלתי חוקית פורשת את כנפיה.

בנובמבר 1938. שיחות "שולחן עגול" בריטי-יהודי-ערבי בלונדון. בן גוריון כותב: ".....גודן בכל פשרה, באיזה שטח שהוא, חץ מפשרה בענייני עליה. נוכח כותב: ".....גודן בכל פשרה, באיזה שטח שהוא, חץ מפשרה בענייני עליה. נוכח — לא הצליח במשימתו."

אין לנו בארץ-ישראל אלא צורך אחד — בוער, דחוף, מכרח, קטיגורי — עליה מהיידה של מאות אלפים יהודים, יהודים צעירים, לא במשך דורות אלא בימינו אלח... השיחות בלונדון העלו הדיס. הנאציון ככל שלט ביד דמה לא דק בגרמניה ואוסטריה. הרעל חדר לרוב ארצות אירופה. בגופי העמים האירופיים לא היו קיימים בוגדנים רבים לדעל זה. תורה של ציכיה הגיע. הממשלה הבריטית פידסמה את ה"ספר הלבן" של מלקלום מקדונלד. המיסמד אומר בין היתר: "...ממשלת הוד מלכותו איננה רואה... שהמנדט מחייב אותה להקל עליה יהודית לארץ-ישראל לעולמים ובכל נמיכות שהן... כמו כן אין היא מוצאת, לא במנדט ולא בגלויי-הדעת של המדיניות שפורסמו לאחר מכן, (הבוונה לספרים הלבנים מ'1922 — ומ'1930) שום דבר שיש בו אישור כי יתירו לעליה יהודית שתימשך עד אין-סוף, אם בזה היא פוגעת פגיעה המורה במצב המדיני... קשים וחמורים עוד יותר היו ההסברים וגילוי הכוונות, שליוו את פירסום, "הספר הלבן". הממשלה הבריטית החליטה להעניק 75,000 רשיונות עליה לתקופה של 5 שנים. ההחלטה מותנית בתנאי ש"כושד הקליטה" של הארץ יאפשר עליה כזאת מי קובע מהו "כושד הקליטה"? ברור, ש"המנגנון הקיים לבירוד בושד הקליטה הכלכלית ובידי הנציב העליון תשאר האחריות הסופית בענין תומיו... עוד יותר קטלנית היתה הפיסקה על כוונות-העתיד הפוליטיות: "כעבור 5 שנים לא תורשה עליה יהודית נוספת, אלא אם מוכנים ערביי ארץ-ישראל להשלים עמה...". שלוש שנים נמשכו מאודעות הדמים בארץ-ישראל. סיבתם העיקרית: התנגדות הערבים לעליית היהודים. מעניין הצידוק העצמי, שמשמטע מתוך תעודה צינית זאת: "...ממשלת הוד מלכותו משוכנעת, כי לאחר העליה עיש בדעתה להתירה במשך חמש שנים, לא תהא לה התחייבות להקל על הקמת הבית הלאומי על-ידי עליה נוספת. ללא התחשבות ברצינה של האוכלוסיה הערבית... דברים כדברנות. ממשלת הוד מלכותו אפילו לא טרחה להסתיר את כוונותיה. נעלמו הנוסחאות המעורפלות והדר-משמעויות במתכוון של הדיפלומטיה הבריטית. להגבלות העליה נתווספו האיסור של מכירת דקקעות ליהודים.

התחיל המאבק נגד השלטון המנדטורי. מעין "מדי אורתי" יהודי ביטוי המובתק ביותר היה ארגון עליה יהודית במימדים נרחבים. בן גוריון ניסח את המדיניות של המוסדות הלאומיים בפסוק שנון: גילחם בהיטלר יחד עם בריטניה כאילו לא היה, "הספר הלבן" ונילחם ב"ספר הלבן" ובממשלת המנדט כאילו לא היה היטלר. סמוך לפרוץ מלחמת העולם השניה ומיד עם התחלתה עוד יכלו הישוב העברי בארץ וההסתדרות הצינית העולמית להתנהג על-פי נוסחה קצובה ופסקנית זו. בהתגבר פעולות המלחמה פחתו האמצעים והכלים, שבוערתם אפשר היה להילחם בהגבלות העליה.

החבורה של פעילי העליה ב' נתרחבה. כבית הוועד הפועל של ההסתדרות השתכן המוסד לעליה ב'. במשך כל פעולות העליה ב' קיים היה, "המוסד", מעין חבורת מחתרת, שפעלה ללא תיאום עם הנהגת הישוב וללא ברכתה של ההסתדרות הצינית. עתה קיבל המוסד לעליה ב' גושפנקא רשמית. החבורה של פעילי העליה ב' נתרחבה. מטעם ההגנה הצטרף למוסד שאול אביגור (מאירוב), אחד מן "הרביעיה" של הגיסים בהנהגת הישוב. (משה שרת, אליהו גולומב, דוב הוז ושאול אביגור). אביגור הוא אהד מאנשי הצמרת של ההגנה, איש קבוצת כנרת, רציני, מסור לרעיון ללא הסתייגויות, מתגבר בכוחות-גפוש על תחלואים קשים, שהיו וודאי מכריעים אנשים אחרים או לפחות מפריעים בעבודתם; שאול

בן גוריון. בחצר בנין הוועד הפועל של ההסתדרות בתל-אביב ברחוב אלנבי, בשני חדרוני-גג התחילו מתרקמות תכניות נועזות-נואשות לפריצת שערים. ל"חבורת הגג" נצטרפו צבי חיילי, משה אגמי, אנציו סידני, פינז גינבורג, יעקב בן יהודה (הוא יאנק דובינסקי מאושא), משה קרוונה, אברתם ליפסקר, לוי שבט, אהוד אבריאלי, זאב (וילר) כץ (אף הוא מאושא) ועוד רבים אחרים, שמילאו תפקידי שליחות, תפקידי ליווי, תפקידי קשר ותפקידים מסוכנים אחרים בארגון הוודת העולים.

האוריה היחה דחוסה לא רק בארצות שכבר היו תחת שלטון נאצי. גם בפולין ובגרמניה גברה האנטישמיות והגיעה למימדים מדהימים. הזעקה לעליה היתה גדולה ונואשת... פעולות העליה ב' חודשו. יוסף כרמל יצא לרומניה. זאב שינד — ליוון ולאירופה. סוף 1938. המאבק הגדול על העליה התחיל. אנשי המוסד הצליחו להשיג ספינה בשם, "אטרטו". היא הביאה 600 עולים בשני מסע-תיה הראשונים. העולים הורדו בים הפתוח מול חופי הרצליה. הצלחה! אנשי המוסד היו מאוד זקוקים לעידוד ראשון זה. ה"אטרטו" היתה ספינה קלה אך מהירה והיה בכך משום נחמה פודתא על התנאים וסידורי החיים ששררו בה. תנאים דומים לאלה שב"אטרטו" שררו למעשה בכל אניות העליה ב'. אניות טובות אי אפשר היה להשיג למטרות העליה. המגיעה לא היתה רק כספית. פשוט — אניות נוסעים מתאימות לא היו בנמצא. ואילו גם היו? הרי כל אניה היתה צפויה להחרמה. איזו חברה מכובדת שמיטיה את אניותיה בקוים סדירים, היתה מסתכנת בהחרמת אניותיה?

כלי התובלה שאפשר היה לקנותם או את שירותיהם, היו בבעלות פרטית. "פידטים", מבריחי סחורות וגבולות תבעו וזן עתק עבור שירותיהם ובמיוחד עבור הסיכון. באניות האלה היה המקום, עקב זאת, יקד מאד. 50 סנטימטרים תוקצו לכל אדם והיו הפלגות בהן היה צפוף עוד יותר. ואם היו אניות והפלגות בהן המקום המוקצה לנוסע היה 60 סנטימטרים (!) — הרי שהן נחשבו לאניות והפלגות, "דה-לוקס". רק כדי להמחיש את המושג על תנאי הגביעה ששררו בהפלגות העליה ב', נציין כי ה"אטרטו" למשל היתה ספינה בת 459 טון — (ארבע מאות חמישים ותשעה! טון) והיא הסיעה 300 נוסעים. באפריל 1939, בהפלגה הרביעית של ה"אטרטו" נמצאו על סיפונה 408 נוסעים. על מגת לסבר את האוזן נוכיד שה"קדמה" — אנית הנוסעים הראשונה של "צים" — היתה בת 3504 טונות ובתפוסה מלאה יכלה להסיע 263 נוסעים; ה"תיאודור הרצל" וה"ירושלים" — אניות הנוסעים החדשות של "צים" — היו בנות 10,000 טונות כל אחת. הן הסיעו 500 נוסעים. באניות העליה ב' היו הסידורים הסניטריים קשים ביותר. הספינות לא יכלו להצטייד בכמות המים שדרושה היתה אפילו להפלגה הקצרה ביותר. על כן נתנו מים במשורה מיד בהתחלה. אותו כלל חל גם על האוכל. המזון היה בקיצוב חמור. האניות תאסות גרמו לאי-נוחות ולסבל רב, גם כאשר ההפלגה עברה ללא תקלות והשהייה באניות היתה קצרה. והפלגות כאלה כמעט ולא היו כלל!

זאב שינד נתקל באידופה בכל המכשולים האפשריים של העליה ב'. אך הוא ניחן בתכונה הנדירה של אנשים בעלי מבנה גפשי בריא ומוצק, שאינו נשבר בפני שום פגע של המציאות; לא להיבוע, תמיד נמצא איהו מוצא, איהו פתרון. חייבים לחפש! מוכרחים למצוא! הוא עבר את כל השלבים ואת כל הארצות. על בשרו חזה בכל התקלות ובעיניו ראה את כל האימים. לא היתה פעולה אחת,

המעבר והיציאה — הקימו הבריטים רשת של שירותי ביון, שתפקידם מעקב אחר העליה הבלתי חוקית. ממשלת המנדט הגבירה את אמצעי השמירה בארץ-ישראל. היא תיגברה את משטרת החופים והתחילה משתמשת במטוסים-סיוור לגילוי האניות. אפשר לאמר, שהממשלה הבריטית הכריזה מלחמה על פליטי חרב ועל גמלטי מהגנות-רכו של היטלר וגדוריו. בעוצמה הצבאית ובעודמה המדינית של האימפריה הבריטית הם לחמו נגד שואפי הפדות ומחפשי צלם-אדם אומללים.

מאות ואלפים יהודים הצליחו להימלט מאוסטריה ומצ'כיה. בסירות, ברפ-סודות, באסדות ובספינות — בכל מה שצף על פני המים — ושטו על הדנובה. לאן? תקוותם, שמשפך הדנובה דרך הים השחור יצליחו להגיע לחופי ארץ-ישראל, הממשלה הבריטית תבעה מהממשלה התורכית לחסום בפניהם את מיצרי הבוספורוס. „וולוס“ היתה, „אנית הפנטום“ הראשונה. בשנה עצובה-אומללה זו התחילו, „אניות פנטום“ רבות נודדות במימי הים התיכון והים השחור. מהוסר ברירה ומתוך יאוש — עלו אחדות על שרטון ואחרות נתגלו במתבונן, כדי שיאסרו, כדי לשים קץ לרעב, לחולי ולוהמה המצטא-הנושכת צלם-אדם וכבוד-אדם. יש לזכור, שלא כל כלי-השייט היו „אניות“. גם סירות קטנות וסירות מפרשים עם 150—160 (!) עולים רדופי-אחמול חתרו לחופי הארץ.

„טנדו“, „אסימי“, „ארטימינה“, „ארטרו“, „אלי“, „אגיאס ניקולאוס“, „אס-טיה“, „לילו“, „דימיטריוס“ ועוד ועוד. כל הפלגה, כל אניה וקורותיה הבלשיות. כל אניה וסיפוריה האנושיים הבלתי-אנושיים, האפלים, סיפורים קודרים-מזדהרים. אופיאה רחומה-נאלחת.

הממשלה הבריטית התמירה את חוקי העליה. הקנס בעד הפרת חוקי העליה הוגדל ל-1,000 לא"י, המאסר לשנתיים; ובנוסף לכך — זכות החרמה של כל כלי-שיט עד 1,000 טונות. אניות למעלה מ-1,000 טונות — בעליהן צפויים למאסר חמש(!) שנים ולקנס כספי של 1,000 לא"י. חוקי הרתעה חמורים ביותר. תרתי משמע: רציניים וגם אדומים מדם קרבנות. עשרה אלפים לא"י של הימים ההם היו שוות לכמה מליונים טובים של ימינו. שר המושבות הצהיר בפרלמנט הבריטי: „...עליה חוקית לפלשתינה נמשכת לפי מכסה של כאלף בכל חודש. ממשלת הוד מלכותו רוחשת אהדה גמורה לפליטים היהודיים, אולם בחודשיים האחרונים נעשו מספר נסיונות על-ידי אניות זרות להעלות לחוף פלשתינה עולים בלתי ליגליים. לפיכך נמצא לנחוץ לנקוט אמצעים מיוחדים כדי לדבא תנועה בלתי חוקית זו...“

הספינות המשיכו לשוט. הסירות המשיכו לחתור. המארגנים המשיכו לארגן. ומה במוסדות התנועה הציונית? באוגוסט 1939 התכנס בג'נבה הקונגרס הציוני, שהוא המוסד העליון של התנועה הציונית. המלחמה הממשמשת ובאה פרשה עליו את צלה הכבד ועוררה דאגות ומחשבות נוגות. מציאות מחנות הריכוז וההשמדה עוררה חרון וזוועות בלב. הויכוח המרכזי בקונגרס נסוב על העליה, „הבלתי חוקית“, ד"ר אבא הלל סילבר, אחד ממנהיגי הדגולים של יהדות ארצות-הברית, נשא נאום גדול כנושא. מבחינה רישורית — נאום מבריק. קולו — כסף טהור — מצטצל; שפתו מובחרת — פיוטית; הופעתו מרשימה — סוגסטיבית, מלאה הדר. זה היה משא, „מוסרי וחוקי“ נגד מארגני העליה ב' ואף נגד העולים עצמם. בכשרונו הנימורני השילאי חכה ד"ר סילבר את המשמה הרלחי הוהי שחמחר

צרפתי. אנשי העליה ב' סברו, שאם המטרה היא חשובה ונעלה, הבלתי אפשרי איננו קיים. „...אסון רדף אסון... — הוא כותב — כמה עליות וירידות עברנו... לפעמים נדמה היה שהגענו לפעולה ממש והנה לאחר כל זה...“ ובכל זאת. לא יאוש, לא אכזבה. במרץ קודת, באומץ אישי לא אכפת, בגילוי חיוניות ובאילתורים אינסופיים ניסו אנשי „חבורת הגג“ להתגבר על המכשולים ועל הפגעים הבלתי צפויים. ואלה היו תכופים ביותר.

למרות ההצלחה של ה„ארטרו“ לא חסרו גם צרות. האניה היתה צריכה להפליג מנגל יונוי. האנגלים הפעילו לחץ כבד על הממשלה היוונית. משרד החוץ היווני התחייב, ששום אניה שעליה מתנוסס דגל יונוי, לא תפליג עם עולים בלתי חוקיים מנגלי יוון ואף בלי עולים לא תקבל רשות הפלגה. מוכרחים היו, איפוא, להחליף את הדגל היווני. וכך החלו חיפושים קדחתניים אחרי „דגל“. פנמה היתה מספקת אז — כפי שהיא מספקת גם היום — „דגל-בוחת“ לאנית. החלפת הדגל נחצצה בוונציה שבאיטליה. אופרציה מסוכנה של „מכירה וקניה“ בידי שליחים-מייצגים זרים. החלפת דגל בבוכאות קונסול פנמה, שצריך היה להביאו מלונדון. לבסוף ה„ארטרו“ הפליגה מבארי שבדרום איטליה. אין צורך בדמיון רב כדי לתאר תמהונם של השלטונות האיטלקיים בבארי, כאשר 300 „התיירים“ לבושי בגדים מרופטים, עם צרורותיהם הדלים עולים על סיפון אניה בת 459 טונות ויוצאים ל„סיוור תענוגות“, אניה בלי תאים, בלי סידורים סניטריים מינימליים. בהפלגה השנייה ה„ארטרו“ היתה צריכה לצאת מנאפולי, כי לא העיוו להזור על המבצע הזה בבארי. שלטונות נאפולי סירבו לתת רשות הפלגה, בטענה שהאניה איננה עונה לדרישות הבינלאומיות המינימליות של בטיחות וסידורים סניטריים. לאחר התרוצצויות רבות והתערבויות ברומא — הותר לאניה להפליג.

רשות המעבר בארצות אירופה וגמלי היציאה הפכו לבעיה מטרידה ומכבידה ביותר. ידה של האימפריה הבריטית היתה ארוכה. לבד הלחץ המדיני על ארצות

הפליטים. מכובסים לארץ אלמנטים, שאינם מתאימים לבנין הארץ. התנאים של ההסעה — בלתי אנושיים ועוד ועוד. צירים וחברים ניסו לשכנע את ד"ר סילבר, שלא ישא את גאומו ובשום פנים ואופן הוא לא היה מוכן לוותר. מאוחר יותר הפך לאחד הלוחמים הקיצוניים והבלתי מתפשרים ביותר...

ברל כצנלסון השמיע את תשובת המצדדים בעליה, "הבלתי הוקית". אף גאום זה היה משא מזהיר. לא מבחינת צורתו החיצונית; ברל כצנלסון לא היה טריבון. הכאב היהודי המרעיד, ההתלהט הנחרצת לעשות כל האפשר כדי להציל, הלהט הפנימי והאמת הפנימית — מצאו את ביטויים הקולע והמרטט בגאומו של בדל כצנלסון. "...מי בימינו אלה הנושא הטבעי — בגזירת גורלו — של מלחמת ישראל על קיומו והיכן מקומו? הריני משיב לעצמי: על פני הימים נטושים נושאי הדגל של צרת היהודים. הללו לא יתנו לשערי הארץ שייסגרו, לא יתנו למצפון העולם שיירגע. לא יתנו למר מקלום מקדונלד שיבצע את ספרו הלבן. הפליט היהודי יוצא בראש המערכה, וכולנו חייבים לצאת בצבאותינו... ובנענו לחוקים שלא היו ידידותיים אך אין להכנע לחוק השולל את זכות החיים של האדם..."

הוויכוח הגדול נסתיים. העליה בלתי הוקית הפכה לחוקית בתנועה הציונית. מאסדים, מתנות, גירוש אגיות ללבנים בלי מים ומזון — נהיו תופעות שכיחות. "טייגר היל" — אגיה, שהגיעה לחופי הארץ ב-2 בספטמבר 1939. למחרת פלישת צבאות היטלר לפולניה ופרוץ מלחמת העולם השנייה. רוב נוסעיה — הלוצים מפולין. מי לא יזכור את "הסגר הרכבת"? המישה ימים ישבו, גשמו, ישנו חלוצי פולין ברכבת חסומה ותחומה ברומניה. משלחת ביקרה בעת הזאת בבוקרשט וניהלה מו"מ מסחרי חשוב. אחד התנאים: רומניה תהיה סגורה כארץ מעבר בפני פליטים יהודיים וקונסטנצה לא תשמש נמל יציאה לאגיות בלתי ליגליות. הממשלה הרומנית התחייבה. קברניטיה לא עמדו בכל זאת בלחץ האנושי. הרכבת עברה. ה"טייגר היל", עם 1417 נפשות על סיפונה, נודדה בימים למעלה מהודש ימים. המלוים כיוונו את חרטומה אל תולות תל-אביב והעלו אותה על התוף בצהרי יום.

"קולורדו", "אסתר", "דודה", "פרוסולה", "הילדה", "ליברטו", "סלבדור", "פסיפיק", "אטלנטיק", "פריטה", "אוזיריס" ועוד שמות, שרושמי ההיסטוריה של "אגיות המוות" (כיגוי אתר לאגיות המעפילים) יספרו על תלאותיהם וסבלותיהם, על מנוסתם של גירונים למוות ועל חתירתם אל אורות-חיים מבליחיים. חיים! קלדו. כפר גידת, שכוח-אל בין יוגוסלביה לרומניה. שם דבר. פליטים מציינה הפליגו בדפסודות רעועות על הדנובה. הקדח חסם דרכם. 1.700 אנשים חודפים בכפר. תחנת הרכבת הקרובה — כ-60 קילומטרים. מתנה דובדות וסירות דולפות בקוד צופד, מקפאי נשימה ונשמה. איך שהוא נשאר בהיים. מאמצים רבים מושקעים כלי לחלץ אותם, להביאם דרך הדנובה לגמל בים השחור ולהעלותם על אגיה. אך ללא הצלחה. גם הבטלה רוצחת גוף ונפש. השלטונות היוגוסלביים הירשו לבסוף להקים מתנה עבודה. לפחות שתהיה תעסוקה. היטלר כבש את יוגוסלביה. כל אנשי המחנה הוצאו להורג. אחד לא נשאר לפליטה כדי לספר על החיים, על התקוות, על הוועות.

דאדיאן 2. אגיה עלובה של 459 טונות תחת דגל פנמה. נושאת את שם התהלה של הנמל דרכו התחיל גוביס בלבוא (Nunes Balboa) הקונקוויסטדור עם הדימוי של המהפכה האמריקאית. האגיה עונה רמיצות רשונה

מיוחדת של 40 בחורים יהודים התאמנה בתל-אביב. תפקידיה: פעולות חבלה באכצות הבלקן, במיוחד ברומניה, לאחר שצבאות היטלר יכבשו אותה. היה ברור, שוויה רק שאלה של זמן. המחשבה, שהינתחה את ההגנה ואת הסוכנות היא. אותה מחשבה, שעוללה ויוזמה את מפעל הצנחנות, להעביר בחורים מן הישוב לקיבוצים היהודיים, כדי שיארגנו התנגדות ומרי; כדי לעודד ולנסות להציל. יהודה ארוז, איש ההגנה ולאחר המלחמה איש המוסד באיטליה, היה המתווך בין המוסדות ובין שלטונות הצבא. האינטליגנס הבריטי קנה את האניה ב-15.000 סטרלינג. היא היתה צריכה לשמש כלי הסעה בשביל הפלוגה המיוחדת הזאת. נהחם חוזה בין ארוז בשם הצבא ובין זאב שינד ומשה אגמי. האניה שויכת לביון הבריטי. זאב שינד בא מן הארץ לאיסטמבול כדי להסדיר את העברת האניה, "דאריאן 2".

אנשי המוסד ברומניה הועידו אותה לפליטי קלדו ולעוד קבוצות מפולין, גרמניה ורומניה. כל המאמצים להשיג אגיה אחרת נכשלו. אנשי העליה ב' — בהסכמתו המלאה של זאב שינד — מחליטים לא לקיים את ההוזה ולא למסור את האניה. הסיפורים על השתלשלות הדיונים סביב פרשת, "דאריאן 2" שונים ונוגדים זה לזה. הפודשה גרמה לסיבוכים עם שלטונות הצבא הבריטי ולסיבוכים אף עם המנהיגות. אולם הסכנות היו כה מוחשיות, עד כי אנשי העליה לא היו מוכנים למסור את האגיה בשום פנים ואופן. שליחים רמי דרג באו לשאת ולתת אתם. בכדי. בתחילת מרץ מצאו 600 פליטים דרכם לארץ-ישראל בספינה בעלת 459 טונות. ה"דאריאן 2" היתה האגיה האחרונה — מלבד סירה אחת — שהביאה מעפילים כמעט עד למועד סיום המלחמה.

"פטריה" — מולדת; שם מתקלם-מסתולל. הפכה לסמל של שואפי מולדת לחסרי מולדת. אגיות נוסעים ישנה נקלעה במלחמה לגמל חיפה. באותה תקופה הגיעו 3.700 עולים בלתי הוקיים בשלש אגיות פגמיות: "פסיפיק", "מילוס" ו"אטלנטיק". הממשלה החליטה להגלות את עולי ה"פסיפיק" וה"מילוס" לאי מאנריצוס. המהאות לא הועילו. התחננוגים היו לשווא. בהגנה נתחשלה החלטה למנוע את הגירוש. אנשי ההגנה התכוננו "לעשות חור" באגיה, כדי שלא תהא מוכשרת להפלגה. הפעולה היתה יסודית מדי. האניה מיד גטתה לצידה ותתהפכה. אתה יחד טבעו למעלה מ-200 אנשים. הניצולים הועברו למחנה עתלית וחיכו לביצוע גזירת הגירוש. ב-5 בדצמבר עשתה ממשלת המנדט מחווה של חסד. בהתחשב בנסיבות, בביעותי הסבל והוועועים — התירה לעולים לחישאר בארץ. אומרים שצירציל בכבודו ובעצמו התערב למענם! כעבור למעלה משנה — הושתחררו ממחנה עתלית.

1.880 מעפילי "אטלנטיק" לא נכללו בתגינה קודרת זו. לאחד מאבק פיזי נואש והתנגדות עד כלות הכוחות — נסחבו מעפילי "אטלנטיק" לאגיה על-ידי שומרים ממושם. הם גורשו מן הארץ לאי-מאוריציזוס אף על פי שהסוכנות הקציבה להם רשיונות עליה. במקרה שלהם לא אירע שום, "אסון" וצירציל לא התערב. הם לא סבלו... כמעט תמש שנים שהו הפליטים במאוריציזוס. באוגוסט 1945 התזירו אותם לארץ-ישראל. בית קברות יהודי גדול — כמה מאות מצבות — משמשות עד היום העדות ל"גילוי" האי על ידי יהודים.

1, "כטרומה". סיפור האסון הכבד ביותר בכל פרשיות העליה ב'. 769 יהודים הצליחו לברוח ממתנות ריכוז וחייליבל ברומניה, "סטרומה" — ספינה ישנה

עם 3.847. השמות קיפלו בתוכם קריאת תגר על הממשל הבריטי וכן סמלים הסטוריים.

1947. נמשכת הוצאת יהודים מן המהנות בגרמניה. הברחת היהודים דרך הגבולות כדי להגיע לים, מקבלת מימדים המוניים. בדרום צרפת מוקמים מחנות לעשרות אלפים פליטים. הם מחכים לאניות כדי לעלות. הממשלה הבריטית הכפילה את מאמציה כדי לחסל את העליה הבלתי-חוקית. סוכניו ובלשיו של בוויץ שרצו ממש בכל רחבי אירופה. נשלחו תוכידים חריפים ותביעות בלתי פוסקות מכל ממשלות בעלות הברית למנוע מעבר פליטים ויציאת אניות. בוויץ ידע — כשם שהמוסדות הציוניים ידעו — שהמערכה על העליה, היא היא המערכה המכרעת בעימות המר בין הממשלה הבריטית לבין הישוב העברי והתנועה הציונית. גם ב־1947 יצאו 22 אניות. אחדות עשו, „היסטוריה“: „יציאת אירופה“ (אכסודוס) עם 4.530 עולים העסיקה זמן רב את דעת הקהל העולמית ואף את הפרלמנט הבריטי. ב„תיאודור הרצל“ 2.641 עולים; ב„חיים ארלוזורוב“ 1.346; ב„מורדי הגיטאות“ 1.410; ב„מדינת היהודים“ 2.664; „תקווה“, „גאולה“, „אף על פי כן“, „שיבת ציון“, „הפורצים“, „מולדת-פטריוט“ (לא פטריה מולדת!), „לא תפחידונו“ ועוד. הצי המלכותי הבריטי, שהשתחרר מתפקידיו המלחמתיים, בא לעזרת הממשל הבריטי בארץ-ישראל במלחמתו נגד העליה. בכל זאת הפליגו האניות והתקרבו לחופי הארץ. העולים נכלאו במחנות. הם יצאו ממחנות ההשמדה של היטלר ונכנסו למחנות ההסגר של בוויץ. המחנות בארץ נחמלאו עד אפס מקום. מחנות חדשים נפתחו בקפריסין.

ב־29 בנובמבר החליטה העצרת המיוחדת של האומות המאוחדות על הקמת מדינת היהודים. החלטה זו היתה טעונה אישור נוסף של עצרת האומות המאוחדות. שעמדה להתכנס באפריל 1948. פעולת העליה גברה. העולים נדחסו באניות כסרדיניים. 2 ה„פאנים“ — „קיבוץ גלויות“ („פן קרננט“) הביאה 8.200 עולים, אחותה „עצמאות“ („פן יודק“) הסיעה 7.500 עולים. אין כל צורך בכוח דמיון

אחת מתחנות המעבר של המפעילים לארץ

...חזיתות תחומנה את דרך העליה היהודית מכמה ארצות. נתיב היסטוריים של העליה היהודית יתכסה עכשיו קוצים ואבני גגף נוספים. אולם כל סדק ופירצה קודש יהיו להעלות גאולים. עליית כל יהודי תתעלה עכשיו למדרגה של פיקוח-נפש כפול, אישי ולאומי — הצלת נפש מגיא-ההריגה וחיווק מבצר גאולתנו היחיד. סערת-הקרב אסור לה שתהריש את זעקת העליה...“ דבריו אלה של דוד בן גוריון ביטאו את רגשות הישוב והתנועה הציונית. אחרי אסון „סטרומה“ פסקו לזמן-מה נסיונות העליה. סירה אחת קטנה, נדקבת ומחפורת, הצליחה לצאת מרומניה עם 120 יהודים והיא טבעה ליד חופי תורכיה. נוסעיה ניצלו. בשנות 1942—1943 אפסה כל תקווה להשיג כלי-שייט. הם לא היו בנמצא. המלחמה בלעה הכל. במחצית השניה של 1943 ניכרו בבירור סימני התפנית הגדולה בגורלות מלחמת העולם השנייה.

המוסד לעליה, ב' נערך לבאות. אנשי המוסד הקימו בסיס-זינוק בקושטא. ב־1944 נתחדשה ההעפלה. הגרמנים נסוגו מרומניה. בספינות קטנות כ„מרציה“ ו„מילכה“ עשו הפלגות אחדות. עם נצחון בנות הברית עבר מרכז הכובד של הפעילות למערב-צפון ואיטליה. שלוחה חשובה פיתחה עבודה וארגנה אניות בבוקרשט שברומניה.

מרכז העצבים התמקד בדידה קטנה בפאריס. משם נתמתחו החוטאים לכל רחבי אירופה. בפאריס אף הוקמה תחנת-שידור עלומה ובלתי-חוקית ותפקידה היה לעמוד בקשר עם האניות בלב ים — ואם אפשר — גם עם כמה ארצות בהן נתארגנו שירותי עולים ובהן פעלה „הבריחה“. לחבר הפעילים הצטרפו אנשי הבריגדה היהודית ששרחו בצבא הבריטי, אשר נטלו על שכמם חלק נכבד במעשה הגועז של התקבצותם וארגונם של העולים. משוחררי הצי המלכותי התנדבו כמלואים. בחורים יהודים מהצי של ארצות-הברית, בעלי נסיון וותק, היטו שכם להצלת שארית הפליטה ולפריצת השערים. מאתח אנשי תנועות גועז משארית הפליטה בארצות שונות נרתמו לעבודת „הבריחה“. הוקמה רשת מסועפת ומאורגנת כדבעי של מחתרת יהודית ושל מבריחי גבולות. המטרה: להביא יהודים משארית הפליטה לגמלי הדרום, משם יוכלו להפליג באניות בכיוון ארץ-ישראל.

ארנסט בוויץ (Ernst Bevin), שד החוץ בממשלתה של מפלגת העבודה בבריטניה, עשה את כל האפשר, כדי לחסום את דרכי הבריחה העליה. הוא הפעיל לחץ דיפלומטי בלתי פוסק על ארצות אירופה. שירותי הביון האנגליים „שתלו“ סוכנים ובלשים בתוך המחנות ושירות הבריחה. בצד המאבק הגלוי נערכה מלחמה סמויה. במחצית השניה של 1945 הגיעו שמתה ספינות קטנות — ביניהן „פטר“, „חנה סנש“ ו„ברל כצנלסון“ לחופי ארץ-ישראל.

ב־1946 כבר ניתן היה להשיג כלי שייט יותר גדולים. עשרים ושתים אניות הביאו עולים בתנאי צפיפות, שאין העט יכול לתארם. עשרים ושנים סיפורי הדפתקאות. המטרה גילתה את חזנת-השידור הבלתי חוקית בפאריס. מתוך ששת הבחורים שעבדו בתחנה זו, נאסרו חמישה. הממשלה הצרפתית שיתורה אותם והתירה את המשך קיום התחנה, לאחר שהבטיחו לה למסור את הצופן. הם רצו להיווכח כי באמצעות התחנה הסודית הזאת אינן מתנהלות פעולות נגד צרפת. היו זמנים. בין אניות העולים היו אחדות, שהסיעו למעלה מ־1.000 מפעילים כל אחת. „מכס גורדאו“ הגיעה עם 1.666 עולים; „וודג'ווד“ עם 1.259; „הגנה“ עם 2.570; „ארבע חריות“ עם 1.024; „לטרון“ עם 1.252; „כנסת ישראל“

כדי שאדם יתאר לעצמו באיזה תנאים יכלו לנסוע 8000 אנשים באניה כמו „פן יורק“ או „פן קרסנט“. אניות אלה עם העולים הובאו על-ידי הצי הבריטי ישר לקפריסין. בקפריסין נתגלו גילויים נוגעים ללב של אהדת האוכלוסייה המקומית לעצורי המחנות. סוכן אניות יווני בשם פפואסיליו יחד עם חבריו — עשו כמיטב יכלתם ובהתאם לעצמת רגשותיהם כדי להקל ולעזור. פפואסיליו גשאר קשור עד היום הזה לספנות הישראלית ומשמש כסוכן ראשי של חברת „ציים“. ב-14 במאי 1948 הכריז דוד בן גוריון על עצמאות מדינת-ישראל. בסתימו פרקי העפלה ומאבקי עליה רבי תלאות וכיסופים, עמוסי אסונות וכמהות, רצופי דמעות-תוגה ורגן-תקוות. פרקי ההעפלה עתירי אחווה והתנדבות; עתירי עקשנות וכוח סבל; עתירי נחשונות והחלטה נחושה. פרקים רבי תהילה וגבורה נפשית ורבי משמעות לדור ולדורות.

מפעל העליה ב' הביא לארץ-ישראל קרוב ל-144,000 עולים. רובם המכריע בשנתיים וחצי לאחר מלחמת העולם השנייה. נאמן להבטחתו החרים השלטון הבריטי בארץ-ישראל את האניות. בשעה שהוקמה מדינת ישראל, היו עשרות אניות מעפילים קשורות למוח בנמל חיפה ואף בפמגוסטה שבקפריסין. לאחר הכרזת המדינה תבע המוסד לעליה ב' את זכות הבעלות גם על אניות שבקפריסין. הן הוחזרו. מאגר האניות בחיפה ובקפריסין היווה נכס חשוב בתחילת דרכה של מדינת ישראל, היות ועם פרוץ מלחמת העצמאות הפסיקו האניות הזרות לפקוד את נמל חיפה. צי המעפילים הוביל סחורות חיוניות, אך בעיקר עולים. הפעם הם כבר לא היו בלתי חוקיים.

יהודה תלמי

„הבריחה“ בהונגריה

לזכרון של בחדותי מלני נמש פוליבר ז"ל ושתי בנותיה. שמצאו את מותן במישרפות אושוויץ.

ה ר ק ע

א. על יהדות הונגריה.

מסמכים היסטוריים מעידים על הימצאותם של יהודים בהונגריה עוד בטרם היו ההונגרים לעם. ביסודה התהוותה יהדות זו ע"י הגירה גדולה ממזרביה ומפולין; כן ברור כי הול מן המחצית השנייה של המאה ה-11 קיימת התישבות יהודית בחלקים שונים של הונגריה וכבר בשנת 1092 פורסמו איסורים מטעם הכנסייה נגד היהודים. בתקופת הכיבוש הטורקי היה מצבם של היהודים טוב

בין גבולות ודרכים

מ ש ו א ה

קובץ שנתי לתודעת השואה והגבורה

כרך ה.

משואה, יד לחברי תנועות הנוער הציוניות בשואה ובמרי

תל-יזחק — תל-אביב, ניסן תשל"ז — אפריל, 1977

תל-יזחק - 16

9

12:12